
BOEKBESPREKINGEN

Jacques de Morgan, La Préhistoire Orientale. 3 dln. resp. 328, 433 en 458 blz. Paul Geuthner, Paris, 1925-27, Prijs fr. 300.

Een werk, tintelend van Franschen geest, met partijen, waar een rhapsodie préhistorique den stijl van het handboek vervangt; het ontluiken en groeien van den menschelijken geest is voor den schrijver „un roman grandiose, une incomparable pièce de théâtre, dont l'univers est la scène et dont l'humanité fournit les acteurs”. Een merkwaardig elastisch boek: tegenover de bekende definitie der praehistorie als *science des ignorants* stelt de Morgan als eisch voor praehistorisch inzicht het bestudeeren van minstens vijftien vakken: geologie, oceanographie, zoölogie, anthropologie enz. en daarbij beperkt de schr. zich niet tot verwijzing naar een vakboek; zelf gaat hij doceeren over gesteenten, over metalen; soms neemt hij monographieën van specialiteiten in zijn werk op: „Over de mineralen van den Sinai”, door M. Berthelot, „Over de mijnen”, door G. Jéquier. Altijd ziet de Morgan de praehistorie als deel van de geschiedenis in het algemeen, herhaaldelijk trekt hij de lijnen door tot in onzen tijd: de voorhistorische volksverhuizingen uit Siberië vinden nog hun voortzetting in de emigranten, die zich in Napels op een Amerika-boot inschepen. Te recht eindigt een der hoofdstukken: „les conclusions prennent force de lois mondiales”.

Het geheele eerste deel is aan algemeene beschouwingen gewijd. De inleiding bepleit eenige grondstellingen, die in het werk herhaaldelijk ter sprake komen. Veel geleerden en dilettanten hebben de neiging om de praehistorische feiten, onverschillig waar ter wereld, te wringen in het keurslijf van een systeem, dat in West-Europa geldig is; Chelléen, Acheuléen, Moustérien zijn vormen, die in Frankrijk bepaalde, opeenvolgende periodes kenmerken; maar elders komen deze vormen tegelijkertijd voor, waarbij de hardheid en samenstelling der steensoorten tot verschillende vormtypes hebben geleid. Een tweede, veel voorkomend misbruik is, dat men overeenkomst van vormen bij ver uiteenliggende volken uit directen invloed wil verklaren; spottend vraagt de Morgan, of een praehistorische Cook reeds excursies naar Kaap de Goede Hoop heeft georganiseerd, zoodat het Solutréen daarheen werd overgebracht. Een historisch overzicht vermeldt de baanbrekende onderzoekingen van praehistorici in Voor-Azië, Egypte en Noord-Afrika sinds het midden der vorige eeuw; daarbij toont een schetskaartje van deze landen, hoe verdwijnend klein het onderzochte gebied is, vergeleken bij de terra incognita en prent den lezer in, welsprekender dan door woorden, dat de ontbrekende gegevens bij de gevolgtrekkingen niet mogen worden verwaarloosd.

De eerste hoofdstukken over tertiaire en kwartaire geographie, over den oorsprong van den mensch, over ijsverschijnselen en alluvium geven een breede inleiding tot de stelling, dat de beteekenis der groote pleistocene zondvloed onderzocht is door geleerden, die spreken over de praehistorische bewoners van bepaalde streken, zonder naar de bewoonbaarheid dier streken te vragen. Na het palaeolithicum („sensu stricto”), dat eindigt met het Aurignacien, zijn groote stukken van Azië en Europa onbewoonbaar geweest door gletschers en overstromingen; belangrijke cultuurlanden, zooals Elam en Chaldaea, zijn eerst weer bevolkt door stammen, die koperen werktuigen gebruikten; ook de praedynastische geschiedenis van Egypte begint met een herbevolking van het land. Een lang hoofdstuk (Le repeuplement de la terre) vraagt naar den oorsprong der tegenwoordige bewoners van Voor-Azië en Europa; in de oudste tijden zijn het uitsluitend dolichocephalen,

totdat uit Siberië brachycephale rassen hun intocht doen. „Kamtchadales et Magdaléniens” bevat een onderzoek naar den toestand der bewoners van Kamschatka volgens de berichten der ontdekkingsreizigers in het midden van de 18de eeuw *na* Chr., toen zij noch landbouw, noch veeteelt kenden; door een volledig tafereel van geographie, klimaat, flora, fauna, zeden en gewoonten van Kamschatka kan men volgens de Morgan de archaeolithische cultuur der Magdaléniens in evenbeeld bestudeeren en dus het weinige, dat daarvan over is, aanvullen. Van algemeen belang is een hoofdstuk over het gebruik der steenen werktuigen. Onder den titel: „Des vestiges que laissent les peuples disparus” wordt gewezen op de onvolledigheid van onze kennis, wanneer allerlei organische stoffen zijn vergaan en slechts de steenen of metalen werktuigen zijn overgebleven. Het zijn dikwijls de eenvoudigste waarheden, die het meest worden veronachtzaamd: bij vergelijking van Egypte met Mesopotamië pleegt men de cultuur van het eerste te overschatten, doordat het droge woestijnzand stoffen heeft geconserveerd, die elders zijn vergaan. „Over de eenheid van aangeboren begrippen” wil eens en voor al bewijzen, dat overeenkomstige beschavingsverschijnselen onafhankelijk van elkaar kunnen ontstaan; de culturen van Amerika (Alaska, Mexico, het rijk der Inca's, Columbia enz.) worden vergeleken met die van Voor-Azië en Europa: steenen gereedschap ceramiek, dolmens, schilden, weefsels, metaalbewerking, schrift, dierenvereering, begrafenisritus, menschenoffers en menscheneten, goddelijkheid van het koningschap, hier en daar, toonen treffende gelijkenis. Zelfs het geloof in een verdwenen Atlantis kan deze overeenkomst niet uit directen invloed verklaren, want in de tusschenliggende landen (Spanje, Noord- en West-Afrika) ontbreken de verbindende schakels. Een hoofdstuk getiteld „Chronologie” richt zich vooral tegen de „chronologie reduite” van Eduard Meyer.

Deel II en III behandelen meer in het bijzonder de beide gebieden, waar de Morgan zijn belangrijke ontdekkingen heeft gedaan: Egypte en Voor-Azië. Wanneer hij hier tot staving van een algemeene stelling argumenten noodig heeft, behoeft hij niet te putten uit den voorraad der bekende feiten; dan wekken de nieuwe resultaten van zijn eigen opgravingen dubbele belangstelling: als bewijsmateriaal in het betoog en om hun eigen waarde.

Van 1892-1897 was de Morgan „Directeur des Antiquités” in Egypte, waar hij de eigenlijke ontdekker is van het palaeolithicum; op het palaeolithicum volgde een tijdperk van onbewoonbaarheid, waarin zich pas het tegenwoordige Nijldal vormde; de steenen gereedschappen en wapens uit het neolithicum in Egypte behooren tot de mooiste, die men ergens ter wereld vindt; dank zij de ontdekking der oude silix-mijnen met onvoltooide exemplaren leert men de geheele kunstbewerking kennen en des te meer waardeeren. Hoofdstuk IV, over het koningsgraf van Negadah, is een herdruk (met toevoegingen) uit de zeer zeldzaam geworden „Recherches” (1896, 1897), het uitvoerig verslag van een der belangrijkste opgravingen in Egypte. Blijkbaar is deze vorstelijke tombe bij de begrafenis opzettelijk aan vuur blootgesteld, waarschijnlijk om de voorwerpen in het graf, die bestemd zijn voor den doode, onstoffelijk te maken. Ook zijn veel voorwerpen bij de begrafenis stuk geslagen. Dit wijkt af van den ouderen Egyptischen grafritus, maar het komt overeen met waarnemingen in graven aan de Kaspische zee. Het is een eerste aanwijzing van invloed uit Azië. Ook hoofdstuk V, over de metalen in Egypte, wijst in deze richting. Op den zeer hoogen trap van kunstvaardigheid, waarvan steenen vazen, ivoeren sieraden en ebbenhouten meubelen getuigen, is het schaarsche gebruik van metaal opvallend; de verklaring is, dat het koper uit Azië moest worden geïmporteerd. De Morgan hekelt de onjuiste beweringen over belangrijke kopermijnen in den Sinaï; volgens zijn eigen onderzoekingen in dat schiereiland is de koperopbrengst daar steeds zeer poover geweest. Deze beide hoofdstukken bereiden voor op het groote zesde hoofdstuk: „L'origine chaldéenne de la culture pharaonique en Egypte”. Hierin geeft de schr. een der voornaamste resultaten van zijn levenswerk. De feiten worden aangeboden in den vorm van een

doorlopend pleidooi. Het is niet geschreven met de koele objectiviteit van den geleerde, maar boeiend is het in hooge mate en wat de hoofdzaak is: de Morgan had gelijk. Indien hij nog de tentoonstelling der vondsten van Ur, in 1928 in het Britsch Museum, had kunnen beleven, zou hij versterkt zijn in zijn overtuiging; daar blijkt onmiskenbaar de prioriteit van Mesopotamië; ook Egypte was onderworpen aan de wet, dat het licht uit het Oosten komt. Dit wordt achtereenvolgens gedemonstreerd aan kunstwerken (de Pharaoh, die zijn vijand in het haar grijpt, heeft een ouderen voorlooper in Susa), zegelcylinders, bouwwerken, lengtematen, landbouw-gereedschap (waarvan soms ook de naam een „Fremdwort" is in Egypte), sommige goden (de Egyptische traditie zelf vermeldt ontleening aan het buitenland) en taalverschijnsels. De weg, waarlangs de cultuurstroomingen van Chaldaea Egypte bereikt hebben, liep door Syrië en Palestina, niet door Arabië en over de Roode Zee. Het verslag van een onderzoekingsreis, in 1910 naar Tunis ondernomen, en speciaal de studie over de „culture capsienne", die daar op het palaeolithicum volgt, geeft resultaten van algemeen belang voor de kennis van het steen-tijdperk.

Deel III betreft Voor-Azië; voor de Morgan was dit de bakermat van onze beschaving. Als leider van de „Délégation en Perse" van 1897 tot 1912 heeft hij ontdekkingen van den eersten rang gedaan (o.a. de wetten van Hammourabi); een openbaring waren zijn vondsten in Susa: zelfs de leek, die onvoorbereid de ceramiek van de burcht van Susa in het Louvre voor zich ziet, staat verbaasd over zooveel stijlgevoel en strengheid van opvatting, gepaard met meesterlijke techniek, in eenvoudig aardewerk uit 3000 v. Chr.; ook al laat men zich ten slotte niet bekeeren, hier begrijpt men het ontstaan der grootsche theorie van de Morgan, dat alle beschilderde ceramiek van Syrië, Kreta, Griekenland, Italië en Spanje aan Susa haar oorsprong te danken heeft. Het derde deel begint met een kort overzicht over de geschiedenis van het palaeolithicum in Syrië en Mesopotamië; daarop volgt een uitvoerige beschouwing over de volken, die zich in Chaldaea en Elam vestigden, „Asianiques", die waarschijnlijk noch Ariërs, noch Semieten waren; zij brachten uit de bergen van Noord-Voor-Azië de bewerking van het koper mee; eerst later vestigden zich ook de Semitische Akkadiërs in Mesopotamië, waardoor een gemengde cultuur ontstond. Het verslag der opgraving op de burcht van Susa, waar men van af den oorsprong tot in den Arabischen tijd vele lagen van bewoning boven elkaar vindt, is voor de chronologie van groot belang. Het bevat een uitgebreide studie over de ceramiek, (door drie gekleurde platen geïllustreerd); verder worden weefsels, sieraden, gereedschappen en schrift besproken. De helft van dit derde deel handelt over den oorsprong der metaalbewerking in Noord-Voor-Azië, eerst van koper en brons, vervolgens ook van ijzer. De centraliseerende Franschman leidt uit dit gebied eerst onze bronscultuur, vervolgens ook de Hallstattcultuur af. Daardoor krijgt dit boek over Oostersche praehistorie ook een fundamenteele betekenis voor de geschiedenis van Europa. Nadat de gletschers, die een slagboom vormden tusschen Siberië en Europa, weggesmolten waren, terwijl de kern der grootste koude zich uit Skandinavië 115° naar het Oosten had verplaatst, begon een reeks volksverhuizingen uit Siberië, het groote menschenreservoir, eerst van Ariërs, later van Turken en Mongolen. De komst der Ariërs was beslissend voor Europa; golven van jonge kracht brachten de oude bevolking van Asianiques en Semieten tot nieuw leven. Tot de Ariërs behoorden ook Kelten, die bij hun komst naar het Westen in Transkaukasië de ijzerbewerking hebben geleerd; de bijzondere stijl van hun wapens en gereedschappen heeft zich als Hallstattcultuur over Europa verbreid. Nog belangrijker dan door de bewerking van metaal wordt de betekenis der Asianiques in den groei der geestelijke beschaving door de uitvinding van een hiërogllyphen-schrift, dat zij reeds lang voor de komst der Semieten in Chaldaea hebben toegepast.

„Conclusions générales" vatten samen, wat de schr. zelf in dit werk van drie deelen het belangrijkste vindt; hij spoort aan, ook in belang van zijn speciale wetenschap, tot de studie der primitieve volken, die nu nog behooren tot de ethno-

graphie, maar die weldra, uitgeroeid door beschaafd Europa, tot de praehistorie zullen behooren.

Het werk is geïllustreerd met 8 gekleurde platen en 892 afbeeldingen en kaarten, naar teekeningen van den schrijver, bewonderenswaardig exact en duidelijk. De uitgebreide index is onmisbaar bij een zoo veelzijdig werk, waarin het gedetailleerde verslag wordt afgewisseld door de alomvattende beschouwing.

G. VAN HOORN.

Dr. E. Camerling. Ueber Ahnenkult in Hinterindien und auf den Grossen Sunda Inseln. 306 blz. Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam, 1928. Prijs f 5.90.

Als hoofddoel van dit werk geeft de schr. op:

In genoemd gebied voorouderverering te onderzoeken en vast te stellen; te onderzoeken, 1° welke hier de bijzondere trekken ervan zijn; 2° in hoeverre er in de kultus van de verschillende volken overeenkomst en verschil is aan te tonen. Zo wil schr. tot verschillende typen komen.

Bij het laatste wijst deze erop, dat een eventueel konstateren van kultuurgroepen eerst kan geschieden, wanneer ook andere kultuurkenmerken goed zijn vergeleken. Dit is juist gezien; voorzover er van kultuurkringen sprake kan zijn, moeten deze worden vastgesteld door vergelijking van zoveel mogelijk kultuurelementen, een noodzakelijkheid, waarvan de kultuurhistorici zich te weinig bewust waren, toen ze hun methode inluiden.

Bij een beschouwing van de door schr. vastgestelde typen blijkt, dat de eigenschappen, die als kenmerkend voor die typen worden opgegeven, allesbehalve correlatief zijn. Er zijn bij alle overeenkomst in voorouderverering zoveel verschillen, dat het tezamen brengen tot groepen zonder grote willekeur niet mogelijk lijkt. Wellicht had het toch met wat minder willekeur gekund, dan schr. aanwendt. De veelheid van verschijnselen wordt door de opsommingen in 't hoofdstuk „Typen des Ahnenkults im Hauptgebiete” (blz. 249-274) allerm minst eenvoudiger, eerder enigszins duizelingwekkend. Wanneer dezelfde kenmerken zich voordoen bij volken, die tot een verschillend type gebracht worden, en onderling verschillende kenmerken bij volken, die één groep zouden vormen, dan behoort er toch rekenschap van te worden gegeven, waarom op deze wijze wordt te werk gegaan. Zonder een leidende gedachte heeft de hele groepering weinig zin. Het resultaat blijkt dan ook vrij mager. Als hoofddeling geeft schr. de typen „passieve” en „actieve” voorouder-kultus. Zou het niet beter geweest zijn, als eerstgenoemde, alleen bij de Andamanezen voorkomend, maar geheel achterwege gebleven was? Een kultus onderstelt handelingen, en 't is moeilijk, om de begrippen passief en handelingen samen te denken.

Hoofdgroep 2 wordt dan weer verdeeld in „zeitlich beschränkter Ahnenkult” en „permanenter Ahnenkult”, waarbij schr. de eerste als een vroeger ontwikkelingsstadium beschouwt. De permanente Ahnenkult heeft een Indonesies type en een Tonkin-Annams type aan te wijzen, welker onderscheid bestaat in Chinesees beïnvloeding van een Indonesiese onderlaag in Tonkin-Annam. In de Indonesiese groep worden, behalve enige typen waartoe een of twee volkjes behoren, twee hoofdtypen genoemd en ook hier weer blijkt schr. het ene type als een wat vroeger ontwikkelingsstadium te beschouwen van het andere, al wordt dit niet nader gemotiveerd.

De strengheid van betoog is jammer genoeg verre van volmaakt. Heel veel materiaal wordt te berde gebracht, waaruit geen konklusies worden getrokken, terwijl bovengenoemde konklusies niet logies uit de gegevens worden afgeleid. Een voorbeeld moge dit laatste aantonen. Op blz. 263 leest men:

„Typisch für den indonesischen Ahnenkult in unseren Gebieten sind auch folgende Opfer:

Ahnenopfer bei der Jagd (Kachin, Ao Naga, Batak, Seraweier). Ahnenopfer

bei der Rechtsprechung (Batak, Seraweier, Niasser, vielleicht ist auch das Opfer, dass die Khassis der Ka Iawbei bei Beleidigung bringen, hierzu zu rechnen....).

Ahnenopfer beim Kriege bringen die Kachin, Batak und Niasser. Ahnenopfer beim Hausbau haben wir bei den Kos, Palaung, Kachin und Niasser nachgewiesen.

Ahnenopfer bei drohender Missernte bringen die Batak und Seraweier, während die Niasser während des ganzen Jahres Fürsorgeopfer bringen.

Enz. Genoeg, om te doen zien, dat genoemde offers telkens maar bij enkele van de 19 volken, die volgens schr. tot de Indonesiese groep behoren, geconstateerd worden. Maar hoe kunnen die offers dan typies genoemd worden voor de gehele Indonesiese Ahnenkult?

Jammer is, dat de auteur bij de vele werken, die geraadpleegd zijn, Wilken heeft vergeten. Weliswaar werd Kruyt's Animisme gebruikt, wiens werk in zekere zin een nieuwe uitgave van Wilken's Animisme is; Kruyt voerde echter het begrip „zielestof" in en op een zo subjectieve wijze, dat het dikwijls moeilijk is, de ethnografiese feiten te ontdoen van de uitleggingen, die Kruyt er aan meent te moeten geven, (een uitlegging, die hij in zijn artikelen „Measa" teruggenomen heeft zonder echter aan te geven, hoe zijn Animisme dan nu gelezen dient te worden).

Had Dr. Camerling Wilken geraadpleegd, allicht ware er hierdoor twijfel opgekomen, of de uitlegging van het Indonesies geloof met behulp van zielestof wel verhelderend werkt en waren sommige verklaringen weggebleven, die onjuist móeten zijn. Zo wordt de *la* van de Karens als zielestof aangeduid, terwijl ervan wordt medegedeeld, dat vóór de geboorte van de mens zijn *la* aan de God belooft, op één der 7 aangegeven wijzen te zullen sterven. (blz. 24).

Is dit geen wonderlike voorstelling, een stof, die haar dood kiest? Warneck, wiens boek „Die Religion der Batak" na Kruyt's Animisme verscheen, verkeerde ook sterk onder de invloed van het zielestof-begrip. Hij vertelt van de *tondi* der Bataks, dat ze dromen beleeft, bijv. de ontmoeting van een *tondi* van een ongeborn kind. Deze *tondi* wordt door hem zielestof genoemd. Maar men vraagt zich af, hoe het mogelijk is, persoonlijke handelingen toe te kennen aan een substantie, waarvoor de naam „stof" opzettelijk werd gekozen om het onpersoonlike uit te drukken.

Dr. Camerling tracht nu overal, op het voetspoor van Kruyt en Warneck, ziel en zielestof van elkaar te onderscheiden, ook als het materiaal er niet de minste aanleiding toe geeft. Het is jammer, dat de schr. tegenover het begrip „zielestof" niet kritieser heeft gestaan en geen poging heeft aangewend, het uit de ethnologiese wereld te helpen, inplaats van te trachten het nieuw leven in te blazen.

J. J. FAHRENFORT.

Maya Tamminen, Finsche Mythen en Legendes. Het Volksepos Kalevala. 404 blz. W. J. Thieme & Co., Zutphen, 1928. Prijs f 4.90.

De vertaling van het Finsche epos Kalevala is een gebeurtenis, die wij met groote ingenomenheid begroeten, en dit te meer, daar Mevr. Hoogewerff-Tamminen zich op een zeer gelukkige wijze van haar taak heeft gekweten. Stelde haar Finsche afkomst haar in staat, de fijne nuanceeringen van het origineel volkomen aan te voelen, haar grondige kennis van het Nederlandsch maakte het haar mogelijk, het beroemde epos op waarlijk dichterlijke wijze te vertolken. Een vergelijking met den Finschen tekst doet zien, dat de vertaling aan de hoogste eischen voldoet; de omvang is niet uitgedijd en daardoor de inhoud verwaterd (zooals dit bij vertalingen in dichtmaat zoo vaak pleegt te geschieden) en de poëtische kracht van de Finsche runot is op menige plaats in de Nederlandsche weergave overgegaan. Eindelijk heeft ook ons volk een Kalevala-vertolking, die met eere genoemd mag worden naast de buitenlandse vertalingen, die Mevr. Hoogewerff vermeldt (en waaraan zij zeker had kunnen toevoegen de uitmuntende Deensche vertaling van F. Ohrt).

Mevr. Hoogewerff laat een uitvoerige inleiding aan haar vertaling voorafgaan, waarover ik mij eenige opmerkingen zou willen veroorloven. Haar meening over het ontstaan van het Finsche epos is in sommige opzichten persoonlijk en wijkt af van de nu gangbare opvattingen. Met name staat zij op een geheel ander standpunt dan de groote Kalevala-onderzoeker Kaarle Krohn, wiens belangwekkend boek *Kalevalankysymyksiä* (1918) door haar onder de geraadpleegde werken niet wordt vermeld (wel diens ouder en verouderd *Kalevalan Runojen Historia*). Hij immers acht het waarschijnlijk, dat wèl historische gebeurtenissen aan verschillende gedeelten van het epos ten grondslag liggen (met name aan den Sampo-roof) en heeft over het geheel zeer scherp geformuleerde conclusies over oorsprong en verbreiding der gedichten. Comparetti's opvatting betreffende het verband tusschen de epische gedichten en de tooverliederen is door latere onderzoekingen onjuist gebleken. Het verschil tusschen de schepping van Lönnrot en de werkelijke volksverlevering (die in de eerbiedwekkende uitgave *Suomen Kansan Vanhat Runot* onverkort en ongewijzigd wordt medegedeeld) had de vertaalster wel wat sterker kunnen doen uitkomen, hetgeen na Niemi's boek *Kalevalan Kokoonpano* niet moeilijk ware geweest.

In de tweede plaats geven de eenigszins polemisch gekleurde opmerkingen over den Finschen godsdienst mij aanleiding tot tegenspraak. De vertaalster verdedigt de stelling, dat deze op een hooger trap staat dan gemeenlijk wordt aangenomen en waagt zelfs een vergelijking met eenige voorstellingen in de Grieksche religie, die niet ten voordeele van de laatste uitvallen. Dit is een kwestie van appreciatie. Uit de werken van Julius Krohn (*Suomen Suvun pakanalinen jumalanpalvelus*) en diens zoon Kaarle Krohn (*Suomalaisten runojen uskonto*) krijg ik dien indruk niet. Het geloof aan de „verborgen krachten der dingen” laat zich vergelijken met de voorstelling van het *mana* der Melanesiërs en het *orenda* der Irokeezen. Primitief is dit stellig, ook en juist door de afwezigheid van duidelijk anthropomorphe goden; daarom behoeft het nog niet minderwaardig te zijn! Dat de Finnen geen godenbeelden gekend hebben, is, dunkt mij, niet met zoo groote stelligheid te zeggen; de Oudnoorsche verhalen van *Jómali-* (= *Jumali*) beelden, die roovende wikingen verbrandden, zijn waarschijnlijk niet geheel zonder reëlen ondergrond.

Haar verklaring van *Sämpsä Pellervoinen* als „Samson, die op het veld woont”, is alleen mogelijk, wanneer men, tegen de overlevering in, den naam niet *Sämpsä*, maar *Sampsä* spelt. Dit dunkt mij niet geoorloofd. De geniale verklaring van Magnus Olsen, die *Sämpsä* verklaart met behulp van het woord *sämpsyykkä* of *sämpsä-heinä* (= *scirpus silvaticus*) en zijn mythe in verband brengt met het Eddagedicht *Skirnismál*, heeft onlangs een stoot gekregen door de opmerkingen van J. Sahlgren, maar bewijst in elk geval, dat men achter deze figuur heel wat anders moet zoeken, dan Mevr. Hoogewerff doet. Van Samson kan geen sprake zijn; wel bespeurt men vreemden invloed, blijkens de verwante woorden *semse* en *simse*. Een „aarddwerg” is hij kwalijk te noemen; zijn huwelijk met zijn zuster is bovendien een belangrijke mythische trek, dien de vertaalster ten onrechte buiten beschouwing laat.

De dondergod *Ukko*, zooals deze in de runot optreedt, kan men onmogelijk verklaren, zonder rekening te houden met den invloed, die van den Skandinavischen Thor is uitgegaan. De opvatting van *Hiisi* als een soort Finschen Loki is ook niet geheel steekhoudend; oorspronkelijk schijnt het woord een aanduiding van de begraaftplaats te zijn geweest (vgl. *hiien alle* als variatie van *pellon alle*) en in dezelfde betekenis als *helvetti* te zijn gebruikt. Later ontwikkelde zich daaruit de voorstelling van „de afgestorvenen” (*hiidenväki*, *hiidet*, dus ongeveer = *vainajat*) en eindelijk die van een enkel wezen *Hiisi* (of *Metsähiisi*).

De verklaring der Finsche mythische figuren is uiterst moeilijk wegens de geringe gegevens, die ons ten dienste staan. Mijn opmerkingen beoogen dan ook geenszins aan te toonen, dat de opvatting van Mevr. Hoogewerff niet juist kan

zijn, slechts dat zij subjectief moet worden geacht. Dat ik ze niet achterwege hield, vindt zijn verklaring daarin, dat ik haar op deze wijze het best kon doen blijken, met welk een belangstelling ik haar boek gelezen heb.

J. DE VRIES.

C. Bakker. Volksgeneeskunde in Waterland. Een vergelijkende studie met de geneeskunde der Grieken en Romeinen. Geïllustr. 594 bladz. H. J. Paris, Amsterdam. 1928. Prijs f 11.50, geb. f 12.50.

De verschijning van Bakker's „Volksgeneeskunde in Waterland”, mag als bewijs gelden, dat de tijd voorbij is, waarin de volksgeneeskunst door de mannen van het vak alleen als een hinderlijk en hardnekkig onkruid werd beschouwd, dat den groei der edele gewassen in den bloeienden hof der geneeskunst bedreigde en derhalve zoo spoedig mogelijk diende te worden uitgeroeid. De belangstelling voor alle uitingen van het volksleven, die de herinnering aan vervlogen tijden bewaren, heeft zich ook tot dit rijke en tot voor korten tijd onontgonnen gebied van volksgeloof en volksgebruik uitgestrekt, dat rijke bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en der algemeene ontwikkeling belooft. De methode, door den schrijver gevolgd, verdient in vele opzichten aanbeveling. Beginnend met een zorgvuldig en geduldig verzamelen van alles, wat in eigen omgeving aan volksgeneeskundige gebruiken was te vinden, heeft hij dit rijke materiaal in overzichtelijken vorm gerangschikt en vervolgens door vergelijking met oudere geneeskundige geschriften en de moderne literatuur over dit onderwerp, getracht tot zijn oorsprong en beteekenis door te dringen. Bij deze bewerking heeft hij, als zooveel anderen, de ervaring opgedaan, dat het goed begrip van deze geestelijke overblijfselen uit den voortijd zulk een universeele kennis eischt, dat vrijwel niemand daaraan kan voldoen. In meer of min geschonden of gewijzigden vorm zijn in de volksgeneeskunst van onzen tijd, naast enkele autochthone begrippen, resten van geneeskundige denkbeelden, wijsgeerige stelsels, oorspronkelijke magie, occultisme en religie uit alle tijden en hemelstreken bewaard gebleven. Wanneer we ons trachten voor te stellen, welke wisselingen van het lot dit conglomeraat van voorstellingen heeft moeten doorstaan, voor het, verweerd en gehavend, de voor kritiek en scepticisme veilige haven der volksgeneeskunst heeft bereikt, zullen we er vrede mee kunnen hebben, dat de geneeskundige volksbegrippen van onzen tijd vooralsnog slechts voor een klein deel kunnen worden verklaard of in hun levensloop vervolgd.

Behalve de historische ontwikkeling, mag ook de psychologische waardeering der volksgeneeskunst aanspraak op onze belangstelling maken. Bekendheid met de reacties van den primitieven geest op de indrukwekkende verschijnselen van stoornissen der gezondheid, die voor deze, boven zijn bevassing liggende, rampen alleen van magische en andere avontuurlijke ingrepen heil verwacht, kan in vele gevallen een verklaring geven, waar de historische methode faalt.

In Bakker's boek wordt in hoofdzaak de nadruk gelegd op den samenhang der moderne volksgeneeskunst met de geneeskundige begrippen der oudheid. Met belangstelling volgt men schrijvers scherpzinnige verklaringen, als hij, op zijn grondige kennis der klassieke humoraalpathologie steunend, dit beginsel in allerlei gebruiken der volksgeneeskunst aantoonst. Hoewel de titel van zijn werk uitdrukkelijk aangeeft, in welke richting hij zijn vergelijkingsmateriaal heeft gezocht, zou ik een minder eenzijdige oriëntatie hebben gewenscht. Het ontbreken van de werken van Frazer, Lévy Bruhl, Marett en andere moderne folkloristen en ethnologen in de lijst der geraadpleegde boeken wijst op een beperking van vergelijkingsmateriaal, waarmede ik mij niet geheel kan vereenigen. Door dien opzet krijgen de verklaringen van volksgeneeskundige gebruiken herhaaldelijk iets gewrongens, daar zij hoofdzakelijk georiënteerd zijn naar de denkbeelden der klassieke geneeskunst en het geweldige vergelijkingsmateriaal van ethnografie, godsdienstgeschiedenis, volkpsychologie en beschavingsgeschiedenis verwaarloozen. Ik kan me dan

ook niet vereenigen met de uitspraak van den schrijver, dat de treffende overeenkomst tusschen de geneeskunst der klassieken en die der natuurvolkereu zou berusten op een gemeenschappelijken invloed, op beiden uitgeoefend door nog oudere volkeren, waarmee ze in aanraking zouden zijn geweest.

Het feit, dat de primitieve mensch, onafhankelijk van ras, woonplaats of levensomstandigheden, met merkwaardige gelijkvormigheid reageert op de gevaren, die zijn bestaan bedreigen, geeft m.i. een beter inzicht in die raadselachtige overeenstemming. Het voortbestaan van een mentalité primitive in de beschaafde samenleving kan op ongedwongen wijze de toepassing van allerlei magische kunstgrepen bij de behandeling van ziekten verklaren, waardoor het vraagstuk van hun historischen oorsprong van secundair belang wordt.

Afgezien van deze bemerkingen, die den algemeenen opzet raken, beschouw ik deze lijvige, betrouwbare en degelijke aanwinst van de folkloristische literatuur van ons vaderland als een voortreffelijk voorbeeld van een breed opgezet en met toewijding en kennis van zaken bewerkt standaardwerk, waarmede we den schrijver en zijn lezers van harte geluk kunnen wenschen.

De vorm, waarin dit werk is verschenen en zijn typografische verzorging verdienen een bijzondere vermelding.

M. A. VAN ANDEL.

Charles E. Terry, M. D. and Mildred Pellens: The Opium Problem, 1058 pag. New York, 1928. Prijs \$ 6.

Deze omvangrijke arbeid is door de bewerkers samengesteld voor „The Committee on Drug Addictions” met medewerking van „The Bureau of Social Hygiene”. Het is een verzameling uittreksels uit al hetgeen in den loop der jaren over onderwerpen gepubliceerd is die verband houden met het opiumvraagstuk in den meest ruimen zin van het woord. De samenstellers van het boek hebben deze referaten geordend volgens een bepaald systeem en meestal aan het einde van een dergelijke tot een hoofdstuk tezamen gebrachte groep een resumé toegevoegd. Vooral door het enorme materiaal dat hier in betrekkelijk kort bestek bijeengebracht is werd dit boek een bron van onmisbare waarde voor een ieder die het opiumvraagstuk bestudeert. Slechts de sociale zijde van het vraagstuk zal men er te vergeefs in zoeken. De voornaamste oorzaak van dit gemis ligt in de omstandigheid dat de sociale factoren van het vraagstuk te veel onderschat zijn met dit gevolg dat de samenstellers onmogelijk literatuur konden excerpeeren daar deze nog geschreven moet worden. Men vindt achtereenvolgens het materiaal behandeld omtrent de ontwikkeling van het probleem, de oorzaken van de chronische opiumbesmetting, het algemeene karakter daarvan, de lichamelijke en geestelijke veranderingen, de hoeveelheden die men bij geregeld gebruik kan leeren verdragen, de afhankelijkheid die men daarvan verkrijgt en de gevolgen die zich voordoen wanneer men met het gebruik ophoudt. Verder vindt men in dit medische gedeelte van het boek nog de symptomatologie, de typen van de gebruikers en de behandeling. De laatste hoofdstukken vormen het juridische en diplomatieke gedeelte van het werk. Zij behandelen de controle van de Amerikaansche steden, die der deelstaten, der geheele natie en het internationale toezicht. Het opiumvraagstuk dankt zijn ontstaan aan de omstandigheid dat men in onzekerheid verkeerde over de vraag in hoeverre de opium schadelijk is. Alvorens men aan de mogelijkheid van een schadelijke werking dacht en de opium als een onschadelijk, ja zelfs als een heilzaam opwekkend middel voor de geestkracht beschouwde, was hij reeds geregeld gebruiksartikel geworden in verschillende bevolkingsgroepen in Engeland, de Vereenigde Staten en China. In het eerst genoemde land ondervond zelfs de literatuur daarvan den invloed, toen in 1821 De Quincey zijn „Confessions of an English Opium-Eater” uitgaf en door zijn romantiek een mode schiep. Het opiumschiiven, door blanken in navolging van de Chineezen verricht, bracht eerst de nadeelige gevolgen duidelijk aan het licht. Maar

allerlei middelen onder anderen naam verkocht maakten de talrijke geregelde en verslaafde gebruikers onbewust tot lijders aan de nadeelen en gevaren van de opium. Toen de gevaren algemeen bekend werden, ontdekte men nieuwe middelen, heroïne, cocaïne en morphine. Aanvankelijk heet het dan dat deze in staat zijn de aan opium verslaafde patiënten te bevredigen zonder hen aan de gevaren bloot te stellen. Ook deze vinden daardoor spoedig geregelde gebruikers, maar blijken na een poos minstens even schadelijk te zijn als het middel dat zij vervangen. Aldus ontstond een ernstig medisch-sociaal probleem. Eerst omstreeks 1900 begint men in medische werken in Amerika te waarschuwen tegen het gebruik van de verdoovende middelen en niet eerder grijpt ook de wetgever in met den Anti-Narcotic Act. Ook zuiver medisch beschouwd is het opiumvraagstuk nog verre van opgelost, daar men omtrent alle onderdeelen onderling van meening verschilt. Men weet bijv. niet met zekerheid te zeggen welk het eerste symptoom is, of een bepaald symptoom een gevolg is van de omstandigheid dat de patiënt een geregeld opiumgebruiker was, of veroorzaakt wordt door het ophouden met het gebruik. Het tijdperk van het empirisme is ook wat de medische behandeling betreft dus nog niet voorbij.

De wettelijke bestrijding van het opiumgevaar geschiedt onder leiding van de Vereenigde Staten, eerst zelfstandig door middel van tractaten, later op grond van de Vredesconferenties. President Roosevelt nam daarbij een belangrijk initiatief.

J. J. VON SCHMID.

Dr. Horst-Jecht. Wesen und Formen der Finanzwirtschaft. Umriss einer Finanzwirtschaftslehre und Finanzsoziologie. Verlag van G. Fischer, Jena 1928. 152 blz., ingenaaid 7.50 R.M.

Na een inleiding, waarin J. een overzicht geeft van de onderscheidene richtingen op het terrein der financieeler [in nauw verband met Mercantilisme, Physiokratie, klassieke richting, historische school, Oostenrijksche richting] schetst J. achtereenvolgens het voorwetenschappelijk, meer praktisch dan theoretisch georiënteerd stadium; de natuurwetenschappelijk-mathematische, kosmopolitische, rationalistische, individualistische richting, die de leer der financiën van haar zelfstandig karakter berooft en haar als afwentelingsleer tot een onderdeel der theoretische economie degradeert en haar hoogtepunt met Ricardo bereikt; de historische, nationalistische, anti-rationalistische, universalistische, tegen de Britsche reageerende richting, die den nadruk legt op het zelfstandig karakter der financieeler en via von Stein, Schäffle in de doelbewuste, sociaal-politieke richting van A. Wagner uitloopt. De bekende methodenstrijd Menger-Schmoller voert tot een herleving van exakte economie (grensnutleer) en „reine Finanzlehre” (Sax cum suis)] behandelt hij achtereenvolgens in drie hoofdstukken:

I. *Der Ort der Finanzwirtschaft.* (Logische und ontologische Bestimmung des Gegenstandes der Finanzwissenschaft). Een methodologische, vooral bij Husserl zich aansluitende uiteenzetting, welke de onmisbaarheid eener zuiver geesteswetenschappelijke methodiek, de onbruikbaarheid der natuurwetenschappelijke methode op sociaal terrein belicht.

II. *Der Sinn der Finanzwirtschaft.* (Allgemeine Kategorien des Finanzwirtschaftens). In dit hoofdstuk vooral oefent J. scherpe kritiek op de psychologische richting in economie en financieeler, die z.i. zoowel methodisch als filosofisch van onhoudbare grondslagen uitgaat en daarom tot zoowel theoretisch als praktisch verwerpelijke resultaten leidt. Hij zoekt het wezen der „Finanzwirtschaft”, in nauwe aansluiting bij hfdsk I in „Bedarfsaufteilung und Mittelbeschaffung”.

III. *Die Formen der Finanzwirtschaft.* (Soziologische Grundtypen des Finanzwirtschaftens). In nauwe aansluiting bij Tönnies' „Gemeinschaft und Gesellschaft” en Werner Sombart's „Der moderne Kapitalismus” kontrasteert J. hier „traditionale und rationale Finanzwirtschaft”. Een viertal keurige schetsen over patriarchale, feudale, middeleeuwsch-stedelijke en modern-bureaucratische „Finanzwirtschaft” geven de historische illustratie bij dit sociologisch gezichtspunt.

In een slotwoord zegt de schrijver o.a.: „Diese Typen vermögen niemals den vollen Gehalt der geschichtlichen Wirklichkeit auszuschöpfen mit ihren irrationalen Brechungen und ihrer unendlichen Bewegtheit. Vor allem können sie niemals eine Erklärung dafür geben, warum die abendländische Moderne den Weg von der traditionellen zur rationalen Finanzwirtschaft beschritten hat. Aber gerade um zum Verständnis dieser geschichtlichen Dynamik und Einmaligkeit zu gelangen, scheint es notwendig, die zeitlosen und zeitlos möglichen Bezüge der Wirtschaft herauszuheben. Das hat erst unsere durch das Fegefeuer des Historismus und Relativismus hindurchgegangene Zeit wieder mit voller Klarheit erkannt. Der vorstehende Beitrag stellt sich bewusst in die Reihe derjenigen Bemühungen, die die künftige Gestalt der Wissenschaft weder in einer Erneuerung eines starren Vernunftglaubens noch in einem Kult des Irrational-Mystischen erblicken, sondern in der Abgrenzung des Geltungsbereiches beider Anschauungsweisen: gleichsam in einer „Aufhebung“ der Gedanken der Aufklärung und der Romantik in einer neuen Einheit des wissenschaftlichen Erkennens. Dahin weisen die tiefsten Bestrebungen unserer Zeit... Zu dieser neuen sich eben andeutenden wissenschaftlichen Haltung auf dem Gebiete der Finanzwissenschaft an ihrem Teil beizutragen, war das Ziel dieser „Umriss“. *Wir stehen nicht am Ende, sondern am Anfange der finanzwirtschaftlichen Forschung*“.

Zonder twijfel hebben we hier te doen met een in menig opzicht voortreffelijk boek. Het wil de wel wat achterlijk gebleven financieeler doen profiteeren van vondsten op wijsgeerig, sociologisch, economisch en methodologisch terrein en zoo deze wetenschap op hechter basis tot hooger peil optrekken. Ook in z'n kritiek toont J. zich zeer sterk, met name tegen de grensnutleer en de zgn. „reine Finanztheorie“. Toch vrees ik, dat zijn sympathiek streven naar een nieuwe synthese tusschen „Aufklärung“ en „Romantik“ niet is geslaagd, daar J. al te zeer naar laatstgenoemde geestesstrooming heen neigt en met eerstgenoemde te weinig rekening houdt. Al te zeer sluit hij zich aan bij den „Romantiker“ Tönnies, terwijl hij L. Nelson, den grooten denker der moderne „Aufklärung“ zelfs niet noemt. Vandaar een gebrek aan ernst met de eischen van diens gerechtigheidsideaal op het terrein der „Finanzwissenschaft“ een meer afwijzende dan sympathieke houding tegenover de sociaal-politieke richting, een onvoldoende behandeling van het begrip „rationeel“ (blz. 45 noot 3) en een onbevredigend perspectief wat practische plannen betreft (blz. 144). Met deze summier kritiek (voor een uitvoeriger uiteenzetting mijner bij Nelson en Oppenheimer aansluitende denkbeelden op het terrein der financieeler moge ik verwijzen naar mijn artikelenreeks in Financieel Overheidsbeheer van 15 Aug. 1928 e.v.) wil ik geenszins aan de groote beteekenis van J.'s werk te kort doen. Integendeel ik acht z'n boek hoog en wensch het vele lezers.

A. SPANJER.

Schriften der Deutschen Gesellschaft für Soziologie I Serie: Verhandlungen der Deutschen Soziologentage. VI Band 329 blz. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1929.

Aan den 6en Duitschen „Soziologentag“, welke van 17 tot 19 September 1928 te Zürich werd gehouden, nam de geestelijke elite uit Germania's wetenschappelijke wereld deel. Onder de prae-adviseurs en sprekers vindt men beroemde namen als Tönnies, von Wiese, Sombart, Lederer, Oppenheimer, Michels, Wilbrandt etc. Een der hoofdschotels van het programma vormde het onderwerp „Die Konkurrenz“, waarover Prof. Dr. v. Wiese van sociologisch-systematisch standpunt (uit den algemeen biologisch-maatschappelijken gezichtshoek) en Privatdozent. Dr. Karl Mannheim uit geestelijk oogpunt — Die Bedeutung der Konkurrenz im Gebiete des Geistigen — belangwekkende prae-adviezen hadden uitgebracht. Eerstgenoemde prae-adviseur deed het veelzijdig karakter van het concurrentie-verschijnsel op de terreinen van het organisch en maatschappelijk leven aan de hand van een 16 tal stellingen uitkomen. Het synthetisch verzoenend standpunt van v. Wiese komt zeer duidelijk naar voren in Thesis 16, luidende: .

„Das gemischte System, das die Konkurrenz zwar nicht mit Monopolen, die fast immer vom Uebel sind, aber mit Ordnungen nach dem Dharma-Prinzip verknüpft, entspricht in der Gegenwart am häufigsten den Bedingungen des sozialen Lebens unseres Kulturkreises”.

Diepzinniger en oorspronkelijker was het praeadvies van Dr. Mannheim, dat algemeene bewondering en instemming wekte. Scherp stelt hij in het licht hoe geweldigen invloed de concurrentie ook op het geestelijk terrein van het sociale denken uitoefent en hoe eenzijdig het is haar tot de sfeer van het zuiver-economische te beperken. Aan degenen, die hem verwijten „die Kategorie des Oekonomischen auf die Sphären des Geistigen zu projizieren”, antwoordt hij: „Mir scheint der Tatbestand gerade umgekehrt zu liegen. Hier wird nämlich nichts aus der Sphäre des Oekonomischen herausgehoben und verallgemeinert, sondern umgekehrt, als die Physiokraten und Adam Smith die bedeutende Rolle der Konkurrenz im Oekonomischen aufwiesen, entdeckten sie nur *eine allgemeine soziale Beziehung* im besonderen Elemente des Oekonomischen”. Een verrassend gezichtspunt, waarvan M. de vruchtbaarheid boven twijfel stelde. Zijn stelling van de afhankelijkheid van het sociale denken van statische en dynamische groepsverhoudingen werd niet betwist. Prof. Löwe bracht terecht naar voren, dat deze afhankelijkheid *steeds* heeft bestaan, maar dat men eerst thans tot het *bewustzijn* van deze afhankelijkheid is doorgedrongen. Hij noemde dit „*ein revolutionäres Wissen*”. Mit ihm greift die reale Dynamik des sozialen Geschehens in das Reich der Erkenntnis, wird eine soziale und politische Spannung in die Sphäre des Theoretischen übertragen”.

Een tweede hoofdschotel was het onderwerp „Die Wanderung”, waarover de Prof. Honigsheim en Oppenheimer resp. van praehistorisch-ethnologisch en economisch-sociologisch standpunt uitnemende praeadviezen uitbrachten. Bij de discussies bleken Oppenheimer's ideeën in wijden kring instemming te hebben gevonden, terwijl de ethnologie in stijgende mate in staat bleek aan diens sociologie en economie een solieder feitelijke basis te verschaffen. Natuurlijk deden zich ook hier diepgaande, met wereld- en levensbeschouwing samenhangende verschillen voor. Zoo meende de eerste prae-adviseur groote beteekenis te moeten toekennen aan een oerverschil tusschen mannelijke, actieve, rationalistische en vrouwelijke, passieve, mystieke psyche, terwijl Oppenheimer meer den nadruk legde op anthropogeographische, anthropologische en sociologische omstandigheden. Prof. Löwe stelde echter hier en elders terecht in het licht de mogelijkheid van een op breeder feiten-basis opgetrokken synthese, welke het waarheidsgehalte van O's stelsel principieel onaantast liet.

Een derde niet minder belangrijk onderwerp, dat vooral op een „Soziologentag” van onze „diepzinnige” naburen niet mocht ontbreken, was van methodologischen aard. De bekende Prof. W. Sombart praeadviseerde over „Das Verstehen” en stelde het principieel verschil tusschen natuur-wetenschappelijk begrip en sociaal-geestelijk inzicht in het licht. De natuur is ons vreemd, de maatschappij zijn wij zelf. De kiem van deze uiterst belangrijke onderscheiding is al aan te treffen bij Schopenhauer in z'n werk: „Ueber die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde”. Maar wat een voortreffelijk denk- en graafwerk is in Duitschland op dit bij den Duitschen aard zoo passend terrein in de laatste tientallen jaren verricht! Een kennistheoretische prestatie, die niet zal nalaten, ja reeds heeft begonnen op tal van andere gebieden invloed te oefenen!

Als laatste onderwerp was aan de orde „Anfänge der Kunst” van de „Untergruppe B: Ethnologische Soziologie”, waaromtrent Prof. R. Thurnwald praeadvies uitbracht. Het spreekt vanzelf, dat ik in dit kort bestek den overrijken inhoud van het boek slechts uiterst summier kon aanstippen. Moge ik niettemin erin geslaagd zijn den belangstellenden lezer ertoe te brengen het aangekondigde werk zelf ter hand te nemen! De lezing zal hem niet berouwen.

A. SPANJER.